

Susterense abdisen van kasteel Limbricht

Achtergronden bij een expositie in het Salviuskerkje in Limbricht en 't Stift in Susteren.

A.M.P.P. (Guus) Janssen

In de zeventiende en achttiende eeuw leverden de adellijke families van kasteel Wolfrath (Holtum) en vooral Limbricht een zestal stiftsdames aan het Stift van Susteren. Twee van hen, afkomstig van kasteel Limbricht, werden zelfs abdis. Verkiezings- en benoemingsprotocollen (Bisschoppelijk Archief Luik) en testamenten (Historisch Centrum Limburg) verschaffen ons meer informatie over deze dames, van wie tot op heden nauwelijks meer dan hun naam bekend was.

Voor adellijke families was het in deze periode algemeen gebruik, dat de dochters op vrij jeugdige leeftijd werden ondergebracht in een stift. Hier kregen ze onderricht in disciplines waarin dames van stand geacht werden zich te bekwamen. Met deze bagage wijdden ze zich hun verdere leven aan het religieuze leven in het stift, tenzij ze vroeg of laat door iemand uit adellijke kringen als ideale huwelijkskandidaat werden ontdekt.

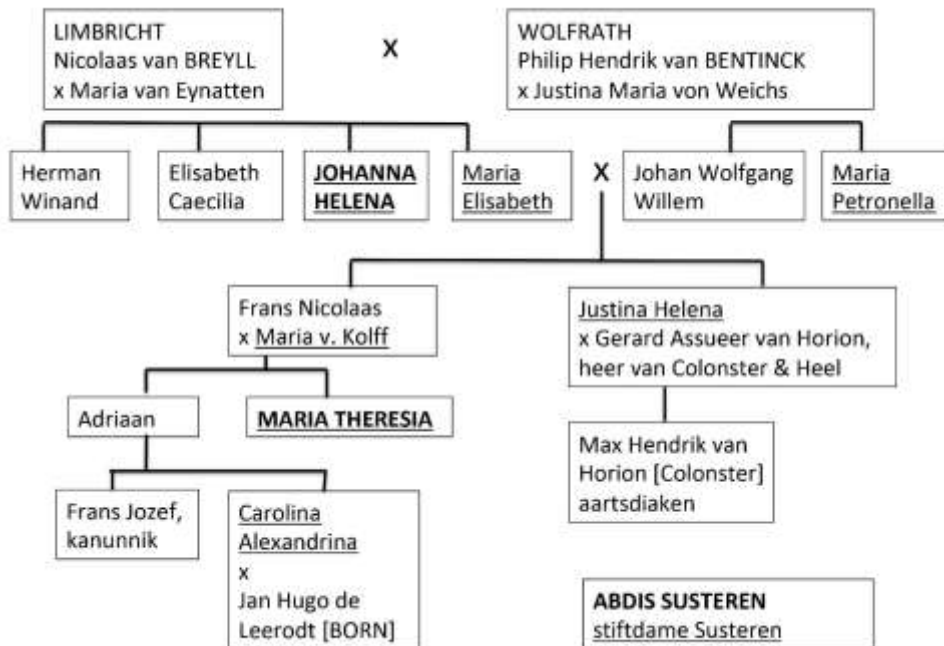
Kasteel Limbricht & kasteel Wolfrath

In deze expositie staan Johanna Helena de Breyll en Theresia Isabella de Bentinck (Marie Therese) centraal. De beide families raakten met elkaar verbonden door het huwelijk in 1644 van Maria Elisabeth van Breyll van kasteel Limbricht, ooit stiftsdame in Susteren, en Johan Wolfgang Willem van Bentinck van kasteel Wolfrath bij Holtum. Een alliantiewapen op het poortgebouw van Wolfrath getuigt nog van deze verbintenis.

Johanna Helena, een zus van Maria Elisabeth, was stiftsdame en later abdis van Susteren. Een ander zus, Elisabeth Caecilia, werd vrouwe van Limbricht tot haar

kinderloos overlijden in 1706. In dat jaar ging kasteel Limbricht over in handen van Frans Nicolaas van Bentinck, de zoon van Maria Elisabeth, die in het bezit van kasteel Wolfrath was. Beide kastelen bleven in handen van de familie Van Bentinck. De oudste dochter van Frans Nicolaas, Maria Theresia, zou ook stiftsdame en abdis van Susteren worden. Van de beide adellijke huizen stamden zes Susterense stiftsdames, van wie er twee abdis zijn geworden.

Kasteel Wolfrath (bij Holtum).

Kasteel Limbricht

Abdisverkiezingen

Na het overlijden van een abdis vond er een vergadering plaats van het stiftkapittel (de stiftedames en de kanunniken) onder leiding van de decanes. Men stelde de bisschop van Luik of diens vicarius een verkiezingsdatum en een commissaris voor. Was de toestemming van de kerkelijke autoriteiten verkregen, dan vond in de stiftkerk de verkiezing plaats. Na de H. Geestmis, begaf men zich naar de kapittelzaal, waar werd opgeroepen tot een eerlijke stemming; het was echter ook mogelijk, dat men spontaan eensgezind tot een keuze kwam ("de weg van de H. Geest"). Waren de stemmen geteld, dan maakte de commissaris de naam van de uitverkorene bekend. Waren er geen bezwaren, dan verklaarde de commissaris de nieuwe abdis als gekozen (in de volkstaal opdat ook de dames het konden verstaan, zegt het protocol). De landdeken van Susteren leidde haar vervolgens naar het hoogaltaar, waar de uitslag aan het volk bekend werd gemaakt. Bij het hoogaltaar zwoer de nieuwe abdis geknield de eed van trouw. Daarna werd ze door de oudste kanunnik naar het koor van de stiftsdames geleid. Ook hier werd de eed afgelegd. Vervolgens nam ze plaats op haar abdiszetel in het koorgestoelte. Het *Te Deum* werd gezongen, er was orgelspel en de klokken werden geluid. De nieuwe abdis werd gefeliciteerd, door de dames met een kus; de kanunniken moesten zich beperken tot het schudden van de hand. Alle aanwezigen spraken vervolgens de wens uit dat een verslag opgesteld werd, en dat de goedkeuring van de bisschop van Luik gevraagd werd. De abdis ging daarop naar haar abdisvertrek en machtigde een zaakgelastigde om in Luik namens haar de eed af te leggen. De zaakgelastigde - meestal de landdeken, een kanunnik of een andere priester - reisde naar Luik en legde de eed af. Het kathedrale kapittel stelde daarna de bisschop voor om de keuze te bekrachtigen, hetgeen vervolgens geschiedde.

Johanna Helena van Breyll

[Stiftedame Susteren, abdis van 1678 tot 1686. Geboren in Limbricht, overleden op 1 september 1686, begraven in Limbricht.]

Johanna Helena werd tot abdis gekozen op 6 december 1678. Op die dag leidde de landdeken van Susteren Peter Gerstman, pastoor van Waldfeucht, vanaf 11 uur de verkiezing. Hierbij waren aanwezig: de stiftedames Joanna Helena zelf, Justina Helena van Bentinck en Maria Anna Clara de Blanckardt, de kanunniken Joannes

Bress, Thomas Janssen en Wymarus Meesters en kapelaan Jacobus de Gelosen. Nadat de stemcommissie de uitslag had bekend gemaakt en er geen bezwaren bleken te zijn, verklaarde de leider van de commissie, kanunnik Thomas Janssen, die ook pastoor van Susteren was, met luide stem, dat door de gunst van de Heilige Geest, de verdiensten van de Heilige Verlosser, aan wie de kerk gewijd was, van de Maagd Maria en de heiligen Amelberga, Gregorius en Albricus, kerkpatronen, Johanna Helena door de meerderheid van het kapittel tot abdis verkozen was. Daarna voltrok zich het eerder beschreven ritueel. De nieuwe abdis berichtte aan de Luikse vicaris-generaal, dat ze Joannes Arnoldus Gadet, pastoor van Heinsberg, naar Luik zou zenden om namens haar de geloofseed af te leggen. Dit laatste gebeurde op 9 december.

De benoeming verliep overigens niet zonder problemen. Stiftdame Anna Maria van Hugenpoel was het niet eens met de abdiskeuze. Het proces bij de Romeinse curie sleepte zich voort tot de dood van de abdis, acht jaren later. Daarna vocht stiftdame Van Hugenpoel ook de verkiezing van de opvolgster van Johanna Helena aan. Zonder resultaat.

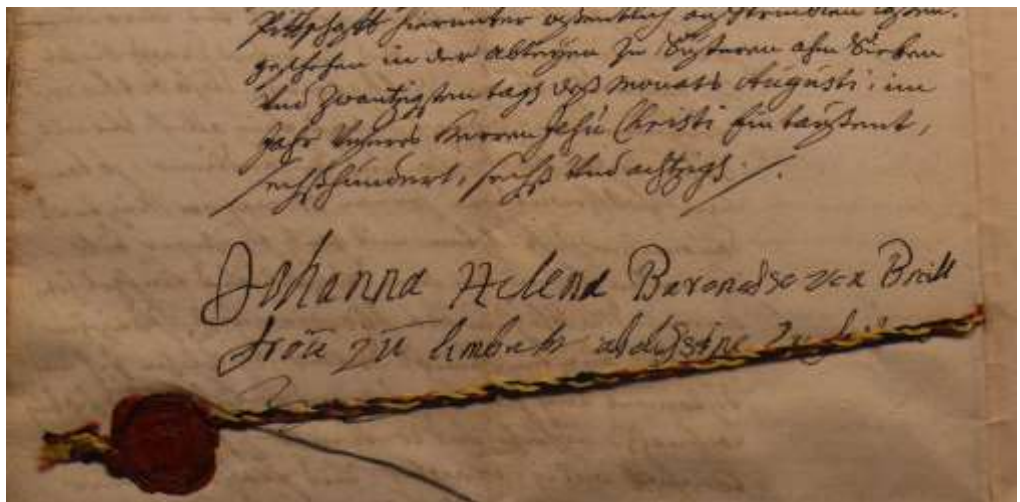
Op 27 augustus 1686 om 18 uur legde Johanna Helena, in de abdisenkamer, zittend op een stoel, nog goed bij haar verstand, haar laatste wil vast. Als getuigen waren de schout en schepenen van Susteren aanwezig: 'Johannen Backhaus Statthalteren, so dan Johannens Lersch, Johannens Mulstrohe und Martinens Meuffels alle Scheffen des gerichtz Susteren'.

Ze bevestigde een eerder op 4 december 1683 opgesteld testament, maar liet ook door notaris Joannes Weiler de volgende punten optekenen:

1. alle klokken in Susteren en Limbricht moesten zes weken lang dagelijks worden geluid.
2. voor haar zielenheil moest gebeden worden door de kapucijnen en minderbroeders in Maaseik en de dominicanen en dominicanessen in Sittard, tegen een aalmoes van 4 rijksdaalders.
3. voor haar ziel moesten 2000 missen gelezen worden in o.a. Susteren, Sittard, Maaseik, Maastricht, Roermond, Heinsberg; vergoeding: 1 schelling per mis.
4. haar lichaam moest de avond na haar overlijden zonder praal begraven worden, maar wel met kaarsen en flambouwen, in het familiegraf in het kerkje van Limbricht. Over de zerk moest een zijden doek met wit-zilveren laken kruis worden gespreid; deze doek moest daarna aan het Stift gegeven worden om er paramenten van te vervaardigen. Bij de begrafenis moesten het kapittel van Susteren en de burgemeester en raad aanwezig zijn.
5. de dag na de begrafenis moest een dodenofficie volgen. Voor de armen die aanwezig zouden zijn werden twee malder rogge gegeven voor broden.
6. zes weken lang moest dagelijks een mis gezongen worden. Voor de armen werd wekelijks een malder rogge gegeven voor brood.
7. aan haar zus Elisabeth Caecilia vermaakte ze haar schrijfgerei van schildpad met de erbij horende tafel en de grote spiegel met een kam van schildpad. De overige roerende goederen waren voor Justina Helena van Bentinck, barones van Horion en vrouwe te Colonster. Zij was haar erfgename. Zou deze eerder overlijden, dan ging de erfenis niet naar haar man, maar naar haar kinderen.
8. haar renten en inkomsten moesten gebruikt worden voor de onkosten van de uitvaart; als er dan nog iets over was, moest het besteed worden ter ere Gods, voor haar zielenheil.
9. dienstbodes, knechten en dienstmaagden kregen loon en rouwkleding.
10. 100 rijksdaalders werden bestemd voor klooster St.-Agnetenberg in Sittard, ten behoeve van haar zielenheil.
11. in de kerk van Dieteren waren lange tijd geen missen geweest, sinds kort wel weer op zon- en feestdagen. Daarom schonk ze 250 rijksdaalders, waarvan de rente gebruikt moest worden om een kapelaan van het stift de missen te laten verzorgen. Als Dieteren dat weer op eigen kracht zou kunnen, kon de erfgenaam het geld inzetten voor een vroegmis in een andere parochie.
12. kapelaan Matthias Donners, nu kanunnik, kreeg 50 rijksdaalders, om steun te verlenen aan de erfgename. Hij mocht ook iets van de roerende goederen hebben.
13. Zou de erfgename voor de uitvoering van het testament een tekort hebben, dan moest Elisabeth Caecilia, vrouwe van Limbricht, het tekort aanvullen, omdat zij extra inkomsten uit de heerlijkheid Limbricht had genoten, sinds Johanna Helena in het Stift van Susteren was.
14. De oorspronkelijke executeurs Johan Bres (kanunnik) en Johannes Fabius (landdeken van Montfort en pastoor in Nieuwstadt) waren inmiddels overleden. Als nieuwe executeurs werden aangesteld: Wilhelma Elisabeth van Hompesch,

decanes, en Wimarus Meisters, kanunnik. De derde executeur bleef Mattheis van Afferden, Spaanse koninklijke raadsheer van Gelre.

15. Eventuele gebreken in de tekst konden aangepast worden.

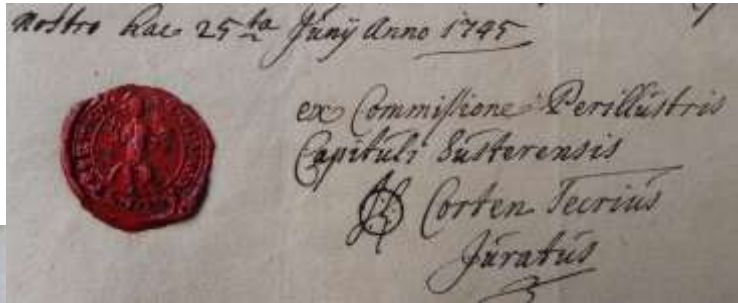

Maria Theresia (Isabella) Van Bentinck

[Geboren in Limbricht ca. 1702; Stiftdame Susteren, abdis van 1745 tot 1778; overleden op 18 juni 1778, begraven in Susteren]

Maria Theresia werd tot abdis gekozen op 25 juni 1745; de procedure verliep zoals bij de verkiezing van Johanna Helena van Breyll. Aanwezig waren decanes van Hompesch, de stiftdames van Bentinck, van Reuschenberg en van Bylandt, de kanunniken Geleen, Bongarts, Geusen en Gripekoven en de notarissen Bruggen en Peltzer.

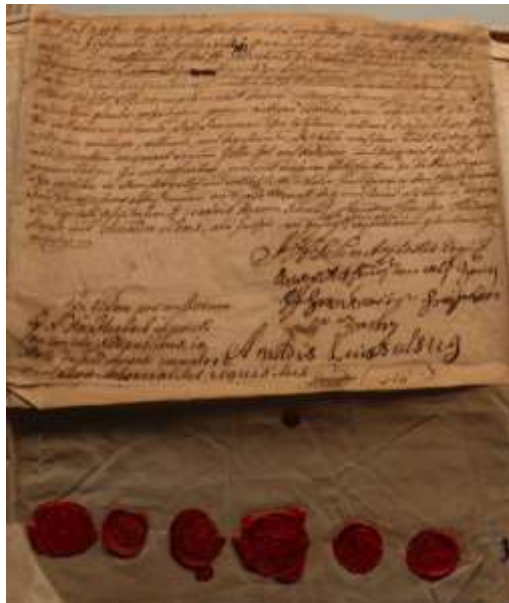
Secretaris Corten van het Stift stuurde een verzoek aan de bisschop van Luik om de verkiezing te bevestigen. Dit verzoek is voorzien van het stifts zegel. De pas gekozen abdis voegde hierbij een verklaring, dat Matthias Breydenrath voor haar in Luik de geloofseed zou afleggen. Deze verklaring is voorzien van haar zegel. Deze Breydenrath zou in 1750 rector worden van het Maria-altaar in Limbricht. Op 7 juli gaf de Luikse bisschop Jan Theodoor van Beieren zijn goedkeuring aan de benoeming.

Op 15 april 1769 liet Maria Theresia haar testament vastleggen. Daarmee herriep ze een eerdere wilsbeschikking van 7 september 1747. Notaris J.N. Hochstenbach stelde om 16 uur vast, dat de abdis in haar slaapkamer ziek in bed lag, maar nog goed bij haar verstand was en over alle zintuigen kon beschikken. Als getuigen waren aanwezig Joannes Henricus Schmeitz, de rentmeester van het kapittel, Leonard Thonissen, Theodor Heynen en Arnold Loors. De laatste wil omvatte de volgende twaalf punten:

1. haar ziel moest worden aangeboden aan de schepper en verlosser, op voorspraak van Maria en de heiligen, maar haar lichaam aan 'unser aller Mutter' de aarde.
2. haar lichaam moest worden begraven op de plek onder haar zetel, waar abdis van Weichs begraven was, zonder praal, maar wel op stand.
3. 21 dagen lang moest in Susteren een zielenmis gelezen worden en na de mis het *Miserere* en *De Profundis*. Per mis waren 15 stuivers gereserveerd.
4. na zes weken moesten de plaatselijke geestelijken op een maaltijd en een glas wijn onthaald worden; voor de stadsbestuurders was er een glas wijn.

5. 12 malder rogge en 3 malder tarwe werden bestemd voor brood voor de armen bij de begrafenis.
6. voor de stichting van een wekelijkse gezongen mis op woensdag voor de H. Joseph was een kapitaal van 350 rijksdaalders beschikbaar. Uit de rente per jaar leverde dit voor de geestelijke 13 rijksdaalders en voor de koster 1 rijksdaalder op.
7. als erfgenaam benoemde ze haar enige broer, heer van Limbricht en Wolfrath, raadsheer van de keurvorst van de Palts. Als die eerder zou sterven werd de erfgenaam diens zoon Frans Joseph, domheer te Halberstadt, en als die ook eerder zou sterven: de zonen van haar broer, in volgorde van leeftijd.
8. haar nicht Carolina, stiftsdame in Susteren zou de roerende goederen in haar slaapkamer mogen ontvangen.
9. voor het domkapittel te Luik bestemde ze drie schellingen, ter ere van de H. Lambertus.
10. als executeurs werden aangewezen: landdeken Gripekoven, en de geestelijke Harden. De landdeken zou als beloning een groot brevier krijgen en de heer Harden de roerende goederen in zijn kamer.
11. het oudere testament van 7-9-1747 moest vernietigd worden.
12. de abdis mocht haar wil naar wens wijzigen, indien ze daaraan behoefte had.

Literatuur: A.M.P.P. Janssen, 'De verkiezing van de abdis van Susteren in de 17de en 18de eeuw', *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold* 10 (1989) 17-26.
Archiefbronnen: Bisschoppelijk Archief Luik (AÉvL) G VII, 10.
 Historisch Centrum Limburg (Maastricht), 14.B005 (Kapittel van Sint Salvator te Susteren), no. 27 en 31.